

BANK SEKTORIDA RAQOBATNING KUCHAYISHI VA UNING TIJORAT BANKLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGIGA TA’SIRI

Karimov Shamsiddin Akram o‘g‘li

AT “Aloqabank” Bosh ofisi

Mahallabay ishlashni tashkil etish bo‘limi Bosh menejeri, PhD.

+99890 9961796

Annotatsiya. Mazkur maqolada bank sektorida raqobat muhitining kuchayishi va uning tijorat banklari faoliyati samaradorligiga ta’siri tahlil qilinadi. O‘zbekiston bank sektori misolida keltirilgan statistik ma’lumotlar asosida raqobatning banklar faoliyatini takomillashtirishdagi ahamiyati asoslab berilib, sog‘lom raqobat muhitini rivojlantirishga qaratilgan xulosalar shakllantiriladi..

Kalit so‘zlar: bank sektori, tijorat banklari, raqobat muhiti, banklar samaradorligi, moliyaviy xizmatlar, kreditlash faoliyati, raqamli bank xizmatlari, bank tizimi barqarorligi.

Аннотация В статье анализируется усиление конкурентной среды в банковском секторе и его влияние на эффективность деятельности коммерческих банков. На основе статистических данных банковского сектора Узбекистана обоснована значимость конкуренции в совершенствовании деятельности банков, а также сформулированы выводы, направленные на развитие здоровой конкурентной среды.

Ключевые слова: банковский сектор, коммерческие банки, конкурентная среда, эффективность банков, финансовые услуги, кредитная деятельность, цифровые банковские услуги, устойчивость банковской системы.

Abstract. This article analyzes the intensification of the competitive environment in the banking sector and its impact on the operational efficiency of commercial banks. Based on statistical data from the banking sector of Uzbekistan, the significance of competition in improving banks’ activities is substantiated, and conclusions aimed at fostering a healthy competitive environment are formulated.

Keywords: banking sector, commercial banks, competitive environment, banking efficiency, financial services, lending activity, digital banking services, banking system stability.

Kirish.

So‘nggi yillarda bank sektorida raqobat muhitining sezilarli darajada kuchayishi tijorat banklari faoliyatiga yangi talab va imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Moliyaviy bozorlarning liberallasuvi, bank xizmatlari ko‘lamining kengayishi hamda raqamli

texnologiyalarning jadal joriy etilishi banklar o'rtasida mijozlar uchun kurashni yanada keskinlashtirdi. Bunday sharoitda raqobat banklarni o'z faoliyatini takomillashtirish, xizmatlar sifati va samaradorligini oshirishga undovchi muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shu bilan birga, raqobatning kuchayishi tijorat banklari faoliyatida xarajatlarni optimallashtirish, innovatsion mahsulot va xizmatlarni joriy etish hamda boshqaruv tizimlarini qayta ko'rib chiqish zaruratini yuzaga keltiradi. Banklar samaradorligining oshishi nafaqat alohida moliyaviy institutlar darajasida, balki butun bank tizimining barqaror rivojlanishi nuqtayi nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, bank sektorida raqobatning kuchayishi va uning tijorat banklari faoliyati samaradorligiga ta'sirini ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism.

Raqobat iqtisodiy tizimning samarali faoliyat yuritishini ta'minlovchi asosiy mexanizmlardan biri bo'lib, u resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda innovatsion jarayonlarni jadallashtirishda muhim rol o'ynaydi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobat xo'jalik yurituvchi subyektlarni xarajatlarni kamaytirish, mahsulot va xizmatlar sifati yaxshilash hamda iste'molchilar ehtiyojiga moslashishga undaydi. Natijada iqtisodiyotda ishlab chiqarish samaradorligi ortib, umumiy farovonlik darajasi oshadi⁸⁵.

Raqobatning muhim iqtisodiy ahamiyatlaridan biri narx mexanizmi orqali bozor muvozanatini shakllantirishidir. Kuchli raqobat sharoitida narxlar sun'iy ravishda oshib ketishining oldi olinadi, bu esa iste'molchilar manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, raqobat bozorda samarasiz faoliyat yuritayotgan subyektlarning chiqib ketishiga, samarali korxonalar ulushining oshishiga olib keladi. Bu jarayon iqtisodiy tizimda "tanlanish" mexanizmini shakllantirib, uzoq muddatli barqaror o'sishni ta'minlaydi⁸⁶.

Bundan tashqari, raqobat innovatsiyalarni rag'batlantiruvchi kuch sifatida ham namoyon bo'ladi. Bozorda ustunlikka erishish maqsadida xo'jalik yurituvchi subyektlar yangi texnologiyalarni joriy etish, boshqaruv usullarini takomillashtirish va xizmatlar assortimentini kengaytirishga intiladi. Ayniqsa moliyaviy sektor va bank tizimida raqobat innovatsion bank mahsulotlari, raqamli xizmatlar va mijozlarga yo'naltirilgan yondashuvlarning rivojlanishiga kuchli turtki beradi. Natijada raqobat iqtisodiy o'sishning muhim drayveriga aylanadi⁸⁷.

⁸⁵ Smith, A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. London: W. Strahan and T. Cadell, 1776.

⁸⁶ Samuelson, P.A., Nordhaus, W.D. Economics. 19th ed. New York: McGraw-Hill, 2010.

⁸⁷ Porter, M.E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990.

Bank sektorida raqobat moliyaviy vositachilik samaradorligini oshiruvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Tijorat banklari o‘rtasidagi raqobat kreditlash hajmi, xizmatlar sifati va foiz siyosatini takomillashtirish orqali resurslarning iqtisodiyot tarmoqlari bo‘yicha samarali taqsimlanishiga xizmat qiladi. Raqobat mavjud bo‘lgan muhitda banklar mijozlar talabiga moslashishga, operatsion xarajatlarni kamaytirishga va boshqaruv qarorlarining samaradorligini oshirishga majbur bo‘ladi, bu esa butun bank tizimi faoliyatining yaxshilanishiga olib keladi.

Shuningdek, bank sektorida raqobat moliyaviy xizmatlar bozorida innovatsion jarayonlarni jadallashtiradi. Banklar o‘z mavqeini mustahkamlash maqsadida yangi bank mahsulotlari, raqamli xizmatlar va mijozlarga qulay moliyaviy yechimlarni joriy etishga intiladi. Natijada bank xizmatlarining sifati oshib, moliyaviy inklyuziya darajasi kengayadi. Bu jarayon nafaqat alohida tijorat banklari, balki milliy moliya tizimining umumiy raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

Bundan tashqari, bank sektorida raqobatning kuchayishi moliyaviy intizomni mustahkamlash va banklar faoliyatining shaffofligini oshirishga xizmat qiladi. Raqobat sharoitida samarali ishlamagan banklar bozor ulushini yo‘qotadi, bu esa boshqaruv sifati va strategik rejalashtirishga bo‘lgan talabni kuchaytiradi. Shu bois, bank sektorida sog‘lom raqobat muhitini shakllantirish tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, moliyaviy barqarorlik va uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishni ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston bank sektorida bozor mexanizmlarining bosqichma-bosqich rivojlanishi raqobat muhitining sezilarli darajada kuchayishiga olib kelmoqda. Bugungi kunda banklar nafaqat moliyaviy resurslar uchun, balki mijozlar ishonchi, xizmatlar sifati va texnologik ustunlik uchun ham raqobatlashmoqda. Ushbu jarayon bank sektorining institutsional rivojlanishida muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda⁸⁸.

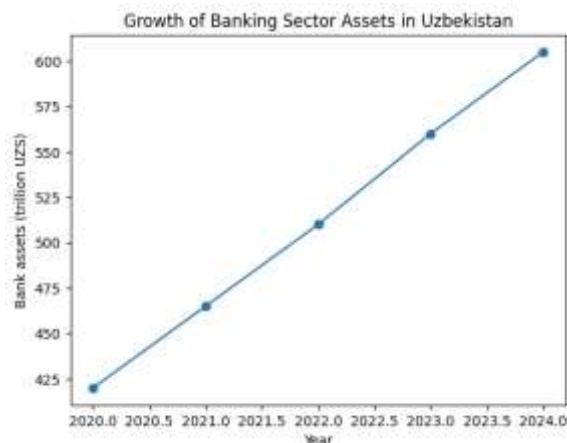
Mamlakatda faoliyat yuritayotgan tijorat banklari sonining ko‘payishi raqobatning miqyosini kengaytirmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma‘lumotlariga ko‘ra, 2024-yil yakunida bank tizimida 30 dan ortiq tijorat banklari faoliyat yuritgan bo‘lib, ularning umumiy aktivlari hajmi 600 trln so‘mdan oshgan⁸⁹. Banklar soni va aktivlar hajmining o‘sishi moliyaviy xizmatlar bozorida raqobatning kuchayishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Raqobatning kuchayishi banklar faoliyatida kreditlash hajmlarining o‘sishi orqali ham namoyon bo‘lmoqda. 2024-yilda bank tizimi bo‘yicha jami kredit qo‘yilmalari hajmi yil davomida qariyb 20 foizga oshgan bo‘lib, bunda nafaqat yirik banklar, balki o‘rta va kichik

⁸⁸ O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Moliyaviy barqarorlik sharhi. Toshkent, 2024.

⁸⁹ O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank tizimi faoliyatining asosiy ko‘rsatkichlari. Toshkent, 2024.

banklarning ham faolligi ortgani kuzatilmoqda². Bu holat banklar o‘rtasidagi raqobat real sektorni moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirayotganini ko‘rsatadi.

1-rasm. Bank sektorida raqobat kuchayishi natijasida aktivlar o‘shishi (2020–2024)

Yuqoridagi grafikda O‘zbekiston bank sektorida so‘nggi yillarda umumiy bank aktivlari hajmining barqaror o‘sib borishi aks ettirilgan. Grafik bank sektorida raqobat kuchayishi bilan birga faoliyat ko‘lami va samaradorlikning o‘shishini ifodalovchi indikator sifatida ishlatilishi mumkin. Ko‘rsatkichlar banklar o‘rtasidagi raqobat kuchayishi sharoitida moliyaviy resurslarni jalb qilish, kreditlash hajmini kengaytirish hamda xizmatlar ko‘lamini oshirish jarayonlari faollashganini ko‘rsatadi. Bank aktivlarining izchil o‘shishi tijorat banklarining bozor ulushini mustahkamlashga intilishi, raqamli va an‘anaviy bank xizmatlarini rivojlantirish orqali samaradorlikni oshirishga qaratilgan strategiyalarining natijasi sifatida talqin etilishi mumkin. Shu jihatdan, raqobat bank sektorida miqyos va faoliyat samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri ekanligini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, raqobat bank xizmatlari sifati va xilma-xilligini oshirishga xizmat qilmoqda. Tijorat banklari mijozlarni jalb qilish maqsadida depozit mahsulotlari, kredit shartlari va qo‘shimcha bank xizmatlarini takomillashtirmoqda. Natijada moliyaviy xizmatlar bozorida tanlov imkoniyatlari kengayib, iste‘molchilar manfaatlarini yaxshiroq himoya qilinmoqda.

Bank sektorida raqobatning yana bir muhim yo‘nalishi raqamli bank xizmatlari bilan bog‘liq. Markaziy bank hisobotlariga ko‘ra, 2024-yilda masofaviy bank xizmatlaridan foydalanuvchilar soni 25 milliondan oshgan, mobil va internet-banking orqali amalga oshirilgan operatsiyalar hajmi esa keskin ko‘paygan. Ushbu ko‘rsatkichlar banklar o‘rtasida texnologik yechimlar bo‘yicha raqobat kuchayib borayotganini anglatadi.

Raqobatning kuchayishi banklar faoliyatida operatsion samaradorlikka bo‘lgan talabni ham oshirmoqda. Xarajatlarni optimallashtirish, boshqaruv tizimlarini takomillashtirish va

xizmat ko'rsatish jarayonlarini soddalashtirish banklar uchun muhim ustuvor vazifalarga aylanmoqda. Bu jarayon banklar rentabelligi va barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shuningdek, raqobat bank sektorida shaffoflik va moliyaviy intizomni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Samarali ishlamagan banklar bozor ulushini yo'qotish xavfi bilan yuzma-yuz kelmoqda, bu esa boshqaruv sifati va strategik rejalashtirishga bo'lgan talabni kuchaytiradi. Natijada sog'lom raqobat bank tizimining umumiy barqarorligini ta'minlashda muhim omilga aylanmoqda.

Umuman olganda, O'zbekiston bank sektorida raqobatning kuchayishi tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirish, moliyaviy xizmatlar sifatini yaxshilash va innovatsion rivojlanishni jadallashtirishga xizmat qilmoqda. Statistik ma'lumotlar banklar o'rtasidagi raqobatning real iqtisodiy natijalarga olib kelayotganini ko'rsatib, ushbu jarayonni qo'llab-quvvatlash va yanada rivojlantirish zarurligini tasdiqlaydi.

Xulosa va takliflar

O'tkazilgan tahlillar O'zbekiston bank sektorida raqobat muhitining kuchayishi tijorat banklari faoliyati samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatayotganini tasdiqlaydi. Banklar o'rtasidagi raqobat kreditlash hajmlarining kengayishi, moliyaviy xizmatlar sifati va xilma-xilligining oshishi hamda raqamli bank xizmatlarining jadal rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, raqobat banklarning operatsion samaradorligini oshirish, boshqaruv qarorlarini takomillashtirish va mijozlarga yo'naltirilgan yondashuvni kuchaytirishda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, bank sektorida sog'lom raqobat muhitini yanada rivojlantirish maqsadida bir qator amaliy takliflarni ilgari surish mumkin. Xususan, moliyaviy xizmatlar bozorida teng raqobat sharoitlarini ta'minlash, innovatsion bank mahsulotlari va raqamli xizmatlarni joriy etishni rag'batlantirish hamda banklar faoliyatida shaffoflikni oshirish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, banklar tomonidan boshqaruv va xizmat ko'rsatish sifatini doimiy takomillashtirib borish tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, butun bank tizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar/ Литература/ Reference:

1. Smith, A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. London: W. Strahan and T. Cadell, 1776.
2. Samuelson, P.A., Nordhaus, W.D. Economics. 19th ed. New York: McGraw-Hill, 2010.
3. Porter, M.E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990.

4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Moliyaviy barqarorlik sharhi. Toshkent, 2024.

5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank tizimi faoliyatining asosiy ko‘rsatkichlari. Toshkent, 2024.